

Keitä ovat kveenit?

Lassi Saressalo 1996: Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 638. 370 s.

Folkloristi Lassi Saressalon väitöskirja kertoo Ruijan rannoille muuttaneiden suomalaisten historiasta, kulttuurista ja identiteetistä. Paulaharjun romanttiset ja nostalgiset etnografiset kuvaukset kveeneistä, *Ruijan Suomalaisia ja Ruijan äärimmäisillä saarilla*, ovat vihdoin saaneet jatkokseen tutkimuksen kveeneistä vähemmistökuultuurina.

”Nyt sie kuuntelet”

Kaikille kveeneistä jonkun verran tietäville legendaarinen ”peruskveeni”, vesisaarelainen Ida Tuomainen, istutti Saressalon keittiönsä vastailtuaan ensin kärsivällisesti tämän folkloristikan perinnelajien mukaisiin kysymyksiin. Tuomaisen saama meni perille, arkistokeskeinen ajattelutapa vaihtui kveenien äänen kuuntelemiseksi ja huomioimiseksi. Vanhasta perinnelajien kaavasta luopuminen auttoi Saressaloa löytämään uuden, tälle tutkimukselle sopivan vähemmistöloren käsitteen etnotyyppi. Sillä tarkoitetaan etnisiä tunnesiteitä kerronnassa, jossa vähemmistön edustaja kuvaa omaa vähemmistö- ja yhteiskunnallista tilannettaan käyttämällä aineistona kertomuksia arkipäivän elämästä. Näiden kertomusten teemat toimivat funktionaalisesti koko kveenialueella. Etnotyyppi kertoo esimerkiksi sen, minkälaista oli olla kveeni, elää norjalaisen yhteiskunnan alistamana, puhua kiellettyä kieltä, kantaa kulttuuria, joka virallisesti halutaan hävittää.

Saressalon tutkimus on vähemmistöidentiteetin tutkimusta. Peruskysymys kuuluu: keitä ovat kveenit? Minkälainen on heidän identiteettinsä ja miten he sitä hahmottavat? Saressalo käyttää apuna ns. etnisyyden teemastoa, johon kuuluu sekä esoteerisiä eli vähemmis-

tön omia kriteerejä sekä eksoteerisiä eli muiden tälle ryhmälle antamia kriteerejä. Etnisyyden teemastoon kuuluvat kieli, perhe- ja sukutausta, etnonyymin käyttö, paikallisen tradition tuntemus ja etnisyyden etnografiset symbolit, folkloreaineistosta oman etnisen symboliikan tuntemus eli miten erotumme toisista, ryhmän organisoituminen ja lestadiolaisuuden etninen luonne. Vastaavanlaisia kriteereitä voidaan käyttää muidenkin vähemmistöjen tutkimuksessa.

Kveenimaan myytistä suomalaisuhkaan

Saressalo käsittelee myös kveenitutkimuksen historiaa Olaus Magnuksesta norjalaiseen vähemmistötutkimukseen periaatteessa 1990-luvulle asti. Identiteettiä käsittelevää kirjallisuutta on ilmestynyt runsaasti myös 1987 jälkeen, mutta sitä Saressalo ei ole juuri katsonut aiheelliseksi käyttää. Etnisen identiteetin perusteoksena Saressalo käyttää mm. Anya Peterson Roycen vuonna 1982 julkaisemaa teosta *Ethnic Identity. Strategies of Diversity*.

Kulttuurintutkimuksessa on 1980-luvun puolivälin jälkeen tapahtunut paradigman muutos ja etnistä tai kulttuuri-identiteettiä, etnisyyttä sekä etnisen identiteetin politisoitumista on käsitelty runsaasti uudemmassa tutkimuskirjallisuudessa. 1990-luvun keskustelu pohtii esimerkiksi lokaalin ja globaalin välistä suhdetta. Tämä keskustelu puuttuu kokonaan Saressalon työstä. Uudemmassa tutkimuksessa korostettu dialogisuus ja tutkimuksen kohteen ääni tulevat kuitenkin tässä esille, sillä hyvä tutkija osaa (tai hänen pitää) kuunnella tutkimuskohdettaan ilman mallejakin eikä hän tunge heitä tilastoihin ja taulukoihin pelkiksi numeroiksi muuttoliikkeen historiassa.

Paljon tilaa väitöskirjassa saa kveenien maa- ja kulttuurinmuutoksen ja kveenien historian selvittäminen, jossa Saressalo joutuu turvautumaan muiden tutkijoiden, etupäässä vesisaarelaisen kveeniperheen jälkeläisen Einar Niemen tutkimuksiin. Kveenien historiassa tärkeä merkitys on ollut myös alueen muulla asutushistorialla. Tämä laa-

jahko historiallinen osuus kyllä syventää kuvaa kveenistä, mutta olisiko sitä voinut hie- man supistaa? Historian merkitys 1990-luvun kveeni-identiteetissä korostuu kyllä entises- tään, sillä osa aktiivisesta kveeniliikkeestä käyttää ja tulkitsee historiaa omien tarkoitus- periensä mukaisesti hakien todistusaineistoa sille, että kveenit voidaan määritellä alkupe- räiskansaksi¹. Tähän liittyy myös keskustelu tut- kimuskohteena olevan vähemmistön nimestä – sekä kveenistä että kainulaisesta.

Saressalon kirjan nimi Kveenit voidaan ot- ta kirjoittajan kannanotoksi tutkimuskohteen nimityskysymyksessä. Huomattavalle osalle Saressalon tutkimuksessa haastatelluista kveeni on ollut haukkumasana. Meillä Suo- messa kveeni on neutraalimpi nimitys, mutta yhä edelleenkin osa Norjassa asuvista van- hoista suomensukuisista ei halua itseään kut- suttavan kveeneiksi. Myös tutkijat ovat tästä eri mieltä, esimerkiksi etnologi Venke Olsen vastustaa kveeni-nimitystä, mutta historian professori Einar Niemi pyrkii systemaattisesti edistämään kveenin neutraalia, ei-stigmatisoi- vaa käyttöä.² Tilanne on voinut muuttua, sillä suurin osa tämän tutkimuksen aineistosta ke- rättiin yli 10 vuotta sitten.

Kirjan pääosassa on kveeni, ehkä enem- män kveenimies kuin kveeninainen. Saressa- lon laajat kulttuuritieteitten (folkloristiikan li- säksi kansatiede) opinnot näkyvät erittäin sel- västi siinä, että hänen esittämänsä kuva kvee- nikulttuurista on monipuolinen, sillä myös ai- neellinen kulttuuri käsitellään ansiokkaasti. Saressalon poimimat haastattelusitaatit tuovat juuri kveenien äänen kuuluville. Tarkempi analyysi haastatelluista olisi ehkä ollut paikal- laan (esimerkiksi äidinkieli).

Kirja antaa vastauksen kysymykseen keitä kveenit ovat olleet. Se kertoo myös heidän ryhmäidentiteettinsä kehittymisestä ja sen il- menemismuodoista. Tehtävä ei ole helppo, sillä tässä oikeastaan aiemmin koetun vääryy- den kautta legitimoidaan nykyisten kveenien vähemmistöidentiteettiä. Kova norjalaista- mispolitiikka onnistui hävittämään kveeni-

kulttuurin osittain. Suomalaiset lähtivät koti- seuduiltaan pakoon nälkää ja joutuivat sitten uusilla asuinsijoillaan valtapolitiikan sijais- kärsijöiksi. Norjan ulkopolitiikassa tärkeällä sijalla oli suomalaisvaara (ks. Knut Eriksen – Einar Niemi 1981: Den fiske fare). Toki nor- jalaistamispolitiikan uhreiksi joutuivat kvee- nien ohella myös saamelaiset, mutta heidät on jo ”rehabilitoitu”.

Identiteetti ei ole staattinen olotila, vaan se on jatkuvan neuvottelun kohteena. Kveenien – tai millä nimellä heitä halutaan kutsua – asuinalue on ollut kolmen kulttuurin kohtauspaikka. Tämä näkyy myös alueen asukkaiden sukuhistoriassa, useimmilla heistä on sukujuurissaan sekä suo- malaista että saamelaista tai norjalaista perua. Millä perusteella ihminen sitten valitsee oman etnisen identiteettinsä? Onko se vain tilannesi- donnaista; kveenijuhlissa ja Suomessa käydessä ollaan kveenejä, yliopistoon pyrkiessä saamelai- sia jne? Eräässä toisessa yhteydessä Lassi Saressalo esitti kysymyksen, voiko ihminen olla mo- nienäinen samalla tavalla kuin hän voi olla mo- nikielinen. Huomio on tärkeä ja erittäin ajankohtainen juuri pohjoiskalotilla, jossa saamelaisten ja kveenien välillä on alkanut esiintyä riitoja, jotka koskevat esimerkiksi kielen opetusta kou- luissa.

Miten hyvin nämä Saressalon käyttämät etnisyyden kriteerit näkyvät tämän päivän ar- kielämässä eli miten kveenit eroavat muista tämän alueen asukkaista? Kieli on ollut selvä erottava tekijä, mutta ajankohtainen kysymys on suomen kielen asema tänään, kun kielen- vaihto on tapahtunut jo pari sukupolvea sitten? Asutushistoria ja sukutarinat ovat yhä elinvoi- mainen osa kveenien kulttuuria, mutta osa etnografisista symboleista on lähinnä museo- tavaraa. Kaiken lisäksi osa näistä kveenien symboleista (mm. poronhoito) kuuluu tänä päivänä näkyvimmin saamelaiskulttuuriin.

Tärkeä kirja kveeneille

Saressalon väitöskirja Kveenit on äärimmäi- sen tärkeä kirja kveeneille itselleen. Tutki-

muksen valmistumista ovat odottaneet monet kveenit ja erityisesti kveeniaktivistit. Kveenin poliittinen aktiivisuus ja ”etninen järjestäytyminen” ovat tänä päivänä yksi kveeniyyden tunnusmerkki. Mikäli Saressalon kenttätyöt olisi tehty 1990-luvulla, olisiko etnisyyden teemastoa täydennetty suhtautumisella kveeniin järjestäytymiseen? Tätä poliittista aktiivisuutta Saressalo käsittelee lyhyesti, mutta tämä puute tulee korjautumaan lähitulevaisuudessa, sillä tätä aihetta osittain käsittelevä väitöskirja on työn alla (Marjut Anttonen, Turun yliopisto). Lisää kveeniväitöksiä on tulossa ainakin kveeniin muuttoliikkeestä 1800-luvulla (Samuli Onnela) ja kveeninäisestä (Salla Taavetti). Lisäksi Tromssan yliopiston suomen kielen laitoksella on jo tehty opinnäytetöitä kveeneistä³.

Helena Ruotsala

Turun yliopisto

Kulttuurien tutkimuksen laitos/kansatiede
tutkija

¹ Marjut Anttonen 1996: ”Kuka saa edustaa suomalaista Pohjois-Norjassa?” Esielmä kansatieteen jatkokoulutusseminaarissa (Turun yliopisto).

² Einar Niemi 1991: Kven – et omdiskutert begrep.

³ Ruijan Kaiku 13–14/1996.

Amerikanlesken elämä

Eira Pättikangas: Liian kaukana Amerikan ranta. Karisto Oy. Hämeenlinna 1995. 263 s.

Lehtemme edellisessä numerossa esittelin Heikki Luoman erinomaisen siirtolaisromaanin ”Kuparitaivas”, joka käsittelee suomalaisen siirtolaisten vaiheita Michiganin kaivoksissa vuosisadan alussa. Nyt käteeni on annettu Eira Pättikankaan jo viime vuonna ilmestynyt romaani suomalaisen siirtolaisuuden lähialueilta viime vuosisadan lopulta.

Romaanin tapahtumat sijoittuvat Eteläpohjanmaalle Seinäjoen lähikuntiin. Maaseutu oli vielä jakaantunut tilallisiin ja torppareihin, eikä raja-aitojen ylittäminen ollut helppoa – ei ainakaan naimakaupoissa. Tilat olivat pieniä ja lapsikatraa suuria. Köyhyys oli jokapäiväinen vieras. Vähäiset tulot saatiin voin ja metsän myynnistä.

Vuosisadan lähetessä loppuaan Ruijan rannikoilta alkanut suomalaisten muutto Amerikkaan alkoi muuttua joukkoliikkeeksi, kun tiedot Amerikan kultamaasta levisivät kirjeiden ja palanneiden siirtolaisten välityksellä lähes jokaiseen taloon. Höyryjunat puhkoivat jo Pohjanmaan lakeuksia ja laivojen matkalippuja myytiin lähikaupungeissa. Joskus aikaisemmin Amerikkaan mennyt sukulainen tai tuttava saattoi lähettää lipun, mutta tavallista oli rahojen lainaaminen sukulaisilta.

Kirjan päähenkilö on kaunis Vähä-Ojan Kristiina, joka olisi päässyt emännäksi isoonkin taloon, mutta rakastui nauravasilmäiseen ja huolettomaan Sameliin, jolla ei ollut edes omaa torpaa. Kristiina haaveili omasta pienestä kodista, mutta Samelia kiehtoivat Amerikan kultamaa. Ja kun mies on matkakuumeeseen saanut, ei häntä pidätele mikään. Kristiinan Mikko-sedältä saadaan Samelille matkarahat lainaksi. Passin ja matkaliput Kristiina ja Sameli käyvät hakemassa junalla Vaasasta. Samella heistä otetaan valokuva, joka jää Kristiinalle muistoksi. Ja kun Sameli hyvästelee vaimonsa ja kaksi pientä lastaan hän sanoo: ”Amerikan rannas sitten tavathan.”

Alkuun saapuu Amerikasta kirjeitä, mutta vähitellen ne harvenevat, eikä Samelin olinpaikasta ole enää tietoa. Kristiina on ”Amerikan-leski”, joka ei kahden lapsensa kanssa enää halua asua miehensä kotitorpassa, ja onnistuu saamaan sukulaistensa avulla oman mökin. Vuodet kuluvat eikä Samelista kuulu mitään. Kristiina saa työtä lähistölle perustetusta lakkitehtaasta ja lapset kasvavat. Kesäisenä yönä Rinta-Luoman Akselin – joka nuoruudessaan olisi ottanut Kristiinan talonsa emännäksi – askeleet kulkeutuvat Kristiinan

mökille. Kuten ihmisille suviyössä käy, seuraavana keväänä Kristiina synnyttää poikalapsen. Naimisissaolevalla Akselilla ei ole poikaa jatkamaan esi-isien ketjua tilallaan. Kun romaani päättyy näihin näkymiin, ja kun Amerikkaan kadonneesta Samelista ei vielä ole mitään tietoa, jää kirjaan odottamaan jatkoa.

Etelä-Pohjanmaan vankalla murteella kirjoitettava Eira Pättikangas tuo esiin Suomeen jääneen vaimon ja hänen lastensa näkökulman siirtolaisuuteen. Jopa satoihin tuhansiin nou-

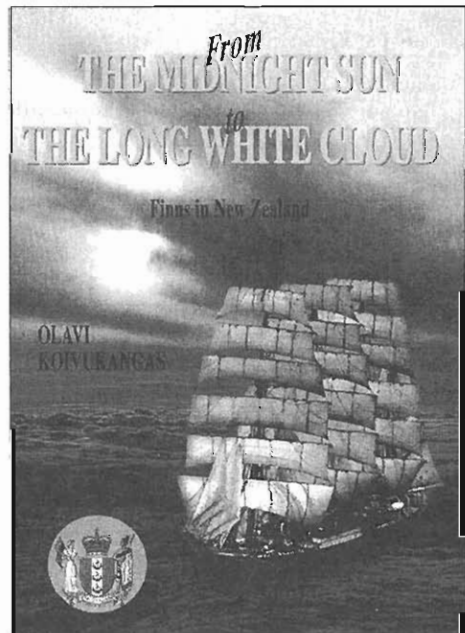
sevien siirtolaisten joukossa on ollut varmasti monia Sameleja, mutta tyypillinen siirtolainen hän ei ollut. Eikä kirkkoherra voinut Samelin kohdalla kirjoittaa, että ”lähtenyt Amerikkaan pakoon kiukkuista akkaansa”. Ehkä teoksen mahdollisessa jatko-osassa kuulemme, olivatko viina tai vieraat naiset saaneet Samelin unohtamaan Pohjanmaan lakeuksille jättämänsä kauniin vaimon ja kaksi omaa lastaan.

Olavi Koivukangas

Olavi Koivukangas:

From the Midnight Sun to the Long White Cloud – Finns in New Zealand

- ★ Suomalaisien muutto Uuteen-Seelantiin on ollut omaleimainen ja ainutlaatuisen siirtolaisuuden sivuvirta.
- ★ Turkulainen H.D. Spöring purjehti tutkimusmatkailija James Cookin mukana Endeavour-laivalla eteläisellä Tyynellämerellä vuosina 1768–71. Hänen mukaansa Cook nimitti erään saaren Spöring Islandiksi.
- ★ Toisen maailmansodan aikana Uuden-Seelannin hallitus takavarikoi suomalaisen purjelaiva Pamirin, jonka miehistöstä monet jäivät maahan.
- ★ 1950-luvulla Tokoroan ja Kaweraun paperitehtaisiin värvättiin Suomesta työntekijöitä.
- ★ Kovakantinen, 397 s., runsas kuvitus, laaja henkilöhakemisto.
- ★ **Hinta 120 mk + postikulut**
(N.Z. \$ 35 + mailing costs)

Tilaukset:

Siirtolaisuusinstituutti,
Piispankatu 3, 20500 Turku.

Puh. 02–2317 536

Fax 02–2333 460,

E-mail: Piija.Huhtala@utu.fi